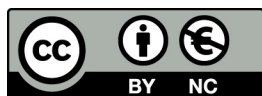


Sekularizácia právnej úpravy rozluky manželstva v prvej polovici 20. storočia v strednej Európe

Július Palaj



This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License

(<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Author

Mgr. Július Palaj
Comenius University in Bratislava,
Faculty of Law
julius.palaj@flaw.uniba.sk

Cite

PALAJ, Július. Sekularizácia právnej úpravy manželstva v prvej polovici 20. storočia v strednej Európe. In *Historia et theoria iuris*, 2017, roč. 17, č. 1, s. 25 – 36.

DOI:

<https://doi.org/10.46282/hti.2025.17.1.1060>

Táto štúdia bola spracovaná v rámci riešenia projektu Grant mladých UK/1272/2025 Rozluka manželstva v právnej praxi počas Slovenského štátu.

Abstract:

PALAJ, Július: Secularization of Divorce Legislation in the First Half of the 20th Century in Central Europe

The legal institute of separation/divorce is one of the most important family law legal institute, which has undergone several important modifications during the 20th century. This change can best be seen in the changes to the legal provisions relating to the manner of marriage, jurisdiction in matrimonial disputes and, in particular, the regulation of the possibility of dissolution of marriage. The aim of this paper is a comparative analysis of the process of secularization of the legal regulation of marriage separation/divorce in the first half of the 20th century in the jurisdictions of selected Central European countries. For the purpose of the present comparative study, the jurisdictions in question were chosen because of their historical and legal influence on the development of family law and its particular part, which is the separation/divorce of marriage in Central Europe. The subject of comparison will be the legal systems of Czechoslovakia, Poland, Hungary and Austria.

Keywords

separation, divorce, marriage, secularization, Central Europe

1 ÚVOD

Vnímanie manželského zväzku ako sviatosťného a nerozlučiteľného spojenia muža a ženy sa v priebehu 19. a 20. storočia, vo väčšine európskych krajín zmenilo.¹ Uvedenú modifikáciu možno najlepšie badať na zmene právnych ustanovení týkajúcich sa spôsobu

¹ GREGOR. Manželstvo. In ŠTEVČEK – GREGOR – MLKVÝ (eds). *Lexikón dejín slovenskej súkromnoprávnej terminológie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 206.

uzavretia manželstva, jurisdikcie v manželských sporoch a najmä v úprave možnosti rozluky/rozvodu manželstva, kde bolo upustené od zásady nerozlučiteľnosti manželstva.

Cieľom tohto príspevku je komparatívna analýza procesu sekularizácie manželských rozlúk v prvej polovici 20. storočia v stredoeurópskych krajinách. V našom príspevku sa zameriame najmä na vývoj právnej úpravy rozlúk v Rakúsku, Maďarsku, Poľsku a Československu s dôrazom na odstraňovanie ustanovení odkazujúcich na náboženskú príslušnosť jedného z manželov, prípadne ustanovení o nerozlučiteľnosti manželstva.

V úvode ešte považujeme za potrebné vymedziť používanie pojmov. Rozhodli sme sa pre používanie dobovej terminológie, ktorá je s ohľadom na dobové právne predpisy presnejšia. Keď budeme hovoriť o rozluke/úplnej rozluke alebo rozvode manželstva, budeme hovoriť o absolútnom skončení manželského zväzku. V prípade, ak by sme hovorili o rozluke od stola a lôžka/rozvode od stola a lôžka, tak hovoríme o oslobodení od manželských povinností za trvania manželstva. Takto rozvedení manželia neboli povinní žiť v spoločnej domácnosti alebo viesť spoločný intímny život, avšak stále boli povinní zachovávať manželskú vernosť a nemali možnosť uzavrieť manželstvo s tretou osobou.²

2 VÝVOJ PRED ROKOM 1918

Na začiatku 20. storočia boli v Rakúsko-Uhorsku účinné dva právne predpisy upravujúce rozluhu manželstva. V Predlitavsku bol účinný ABGB³, ktorý vo svojich ustanoveniach obsahoval požiadavky rôznych náboženských denominácií. V otázke rozluky existovali tri právne režimy, ktoré súviseli s náboženským vierovyznaním manželov.

- A)** Úprava pre katolíkov: Manželstvo dvoch katolíkov nemohlo byť úplne rozlúčené za života manželov, jediným spôsobom absolútneho skončenia manželstva bola smrť jedného z manželov.⁴ Podobný režim platil aj v prípade, ak bola len jedna zo strán v čase sobáša katolíckeho vierovyznania. Pre katolíkov bol možný len rozvod od stola a lôžka.
- B)** Úprava pre nekatolíkov: Nekatolíkom bola dovolená úplná rozluha manželstva na základe § 115 ABGB. Medzi rozlukové dôvody patrili: (1) cudzoložstvo alebo zločin,⁵ (2) zlomyselné opustenie manžela,⁶ (3) úklady o život a zdravie manžela, (4) opakované zlé zaobchádzanie, (5) neprekonateľný odpor pre ktorý obaja manželia žiadajú o rozluhu manželstva.
- C)** Úprava pre obyvateľov židovského vierovyznania: Špeciálnu právnu úpravu pre osoby židovského vierovyznania ustanovoval § 123 ABGB, podľa ktorého sa na nich vzťahovali viaceré výnimky zo všeobecného manželského práva, ktoré pramenili z odlišnej náboženskej príslušnosti. Osobitnú právnu úpravu rozluky pre osoby židovského vierovyznania možno nájsť v § 133 až § 136 ABGB. Dôvodmi pre rozluhu

² POSPÍŠILOVÁ. Řízení o rozvod a rozluhu manželství v letech 1918 až 1938 v Československu. In KRÁLIČKOVÁ – KORNEJ – JANOVEC (eds.). *COFOLA 2019. Část VI. Řízení ve věcech manželských a souvisejících*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 69.

³ Zákon č. 946/1811 r. z. Allgemeine bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) v znení zo dňa 1. januára 1917. Dostupné na internete: <<https://app.beckonline.cz/bo/chapterviewdocument.seam?documentId=onrf6mjygeyv6ojugywtcna&refSource=ols-citation&ols=ABGB>> [cit. 2025-04-10].

⁴ § 111, zákon č. 946/1811 r. z. ABGB.

⁵ V prípade zločinu musel byť manžel odsúdený minimálne na 5 rokov odňatia slobody.

⁶ Okrem samotného opustenia bolo potrebné, aby pobyt manžela nebol známy a aby sa neprihlásil ani do roka od súdnej výzvy.

boli: (1) dohoda manželov, (2) cudzoložstvo manželky a (3) konvertovanie na kresťanstvo.

V Zalitavsku bol účinný zákonný článok XXXI. o manželskom práve z roku 1894. Návrh bol do Uhorského snemu predložený vládnuou Liberálnou stranou. Schváleniu tohto právneho predpisu predchádzali významné politické a spoločenské turbulencie, sprevádzané najmä silným odporom predstaviteľov Katolíckej cirkvi.⁷ Informácie o priebehu legislatívneho procesu môžeme nájsť v dobovej tlači.⁸

Situáciu vo vtedajšej spoločnosti dobrým spôsobom dokladá správa korešpondenta vatikánskych novín *L'Osservatore Romano* z februára 1894: „*Vo všetkých politických kruhoch, a to aj tých, ktoré sú mimo parlamentnej sféry, prevláda taký nepokoj, dokonca až podráždenie mysle, ktoré nikdy nevládlo v priebehu rokovaní o zmiešaných manželstvách, ani v priebehu rokovaní o vojenských právnych predpisoch či o administratívnej reforme. Už viac týždňov na všetkých verejných miestach, ako aj v súkromných domoch sa nehovorí o inom, ako o civilnom sobáši. Kamkoľvek idete, či už si vypiť pohár piva, alebo do kaviarne popíjať šálku kávy, alebo pri rozhovoroch v domácnostiach, nemáte pokoj: dokonca aj poslíčkovia na námestí a lampári nehovoria o ničom inom, ako o civilnom sobáši.*“⁹

Zákonný článok bol napriek viacerým politickým problémom a počiatočnému nesúhlasu panovníka schválený a 9. decembra 1894 sankcionovaný panovníkom. V porovnaní s právnou úpravou ABGB išlo o moderný právny predpis, ktorý priniesol radikálnu zmenu v pohľade na manželské právo. Ako uvádza Lanczová: „*Nové chápanie manželstva znamenalo esenciálnu zmenu majúcu dosah ako na vznik (obligatórny civilný sobáš), tak aj na zánik manželstva, ktoré sa prestalo chápať ako tzv. matrimonium perpetuum, t. j. kánonický inštitút dovtedy, pod hrozbou exkomunikácie, nerozlučiteľný.*“¹⁰

Zákonný článok XXXI. rozlišoval medzi absolútnym zánikom manželstva a relatívnym zánikom manželstva. Dôvodmi pre absolútny zánik manželstva boli smrť a rozluka manželstva. Rozlukové dôvody boli koncipované na princípe zavinenia, návrh na rozluku mohol podať len nevinný manžel.

Dôvodmi na rozluku bolo: cudzoložstvo (§ 76), úmyselné opustenie manžela bez právnej príčiny (§ 77), úmyselné konanie proti životu a zdraviu manžela (§ 78), odsúdenie manžela na trest smrti alebo minimálne 5 rokov žalára (§ 79). K uvedenému možno pridať aj ustanovenie § 80, ktoré obsahovalo viacero rozlukových dôvodov, ako napríklad a) úmyselne porušuje povinnosti manžela svojím úmyselným konaním, okrem prípadov uvedených v § 76 až 78; b) navádzanie alebo pokus navádzať dieťa z rodiny manželov na spáchanie trestného činu alebo na vedenie nemravného života; (c) vedenie nemravného života; (d) po uzavretí manželstva odsúdenie na trest odňatia slobody v trvaní menej ako päť rokov alebo na trest odňatia slobody za trestný čin spáchaný s cieľom získať prospech.

⁷ Na mnohých miestach Uhorska sa organizovali zhromaždenia vyjadrujúce súhlas alebo nesúhlas s reformou manželského práva. Najvýznamnejšou otázkou celého návrhu sa stala problematika obligatórneho civilného sobáša, ktorý bol z pohľadu Katolíckej cirkvi neprijateľným zásahom do cirkevných právomocí.

⁸ Napríklad Národné noviny alebo Katolícke noviny pravidelne informovali o priebehu rokovaní a o reakciách spoločnosti na celý legislatívny proces. Pozri Krajinský snem. In *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 25, s. 2. Dostupné na internete: <<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:641f24b0-a15c-11df-94cc-000bdb925259?page=uuid:37cd50c0-c7c4-11e8-bc37-005056827e51>> [cit. 2025-04-10].

⁹ MALINIÁKOVÁ. Zákon o manželskom práve a parlamentné rozpravy v Uhorsku v roku 1894. In *Forum Historiae*, 2015, roč. 9, č. 1, s. 97.

¹⁰ LANCZOVÁ. *Dejiny právnej úpravy rozvodov na území Slovenska*. Praha: Leges, 2018, s. 20.

Rozvod od stola a lôžka bol upravený v § 104 a nasledujúcich. Manželia mohli žiadať o rozvod od stola a lôžka z tých istých dôvodov ako pri úplnej rozluke manželstva, teda ustanovenia §75 až § 87 sa primerane aplikovali aj v tomto prípade.

V porovnaní s právnou úpravou ABGB boli rozlukové dôvody podobné ako tie uplatňované pri rozluke nekatolíckych manželstiev (§ 115), jediným rozdielom bola absencia dôvodu neprekonateľného odporu, ktorá v zákonom článku XXXI. absentovala.¹¹ Z pohľadu sekularizácie rozluky manželstva je potrebné poukázať na ostrý kontrast oboch právnych predpisov. Zákonný článok XXXI. priniesol úplne sekularizovanú právnú úpravu, oprostenu od špecifických ustanovení pre rôzne vierovyznania. Naopak ABGB môžeme pokladať za zmiešaný model v ktorom síce existuje možnosť úplnej rozluky manželstva, avšak odvodený od príslušnosti k určitej náboženskej denominácii a zakázaný pre katolíkov.

3 VÝVOJ PO ROKU 1918

3.1 RAKÚSKO

Po rozpade Rakúsko-Uhorska a vzniku Rakúskej republiky zostal aj nad'alej účinný ABGB z roku 1811. Pri postupnej zmene spoločnosti, v ktorej sa morálna doktrína Katolíckej cirkvi čoraz viac začínala ignorovať, predstavovala neexistencia úplnej rozluky manželstva čoraz väčší problém.¹² V roku 1918 bol do Dočasného národného zhromaždenia predložený návrh na reformu manželského práva, ktorý okrem iného umožňoval rozluky manželstva nezávisle od náboženského vyznania.¹³ Predkladateľom bol rakúsky sociálny demokrat Albert Sever. Tento a ani ďalšie návrhy na reformu manželského/rozlukového práva neboli počas trvania prvej Rakúskej republiky prijaté. Hlavnými dôvodmi bolo silné postavenie Katolíckej cirkvi, ktorej záujmy zastupovala najmä Kresťansko-sociálna strana (CSP),¹⁴ ktorá spolu so Sociálne demokratickou stranou patrila medzi najsilnejšie politické strany medzivojnovnej Rakúskej republiky.

Politický pat bolo potrebné riešiť iným spôsobom. Riešením bolo využitie respektíve zneužitie § 83 ABGB. Podľa tohto ustanovenia bolo možné „z dôležitých dôvodov žiadať o odpustenie prekážok manželstva u krajinskej správy, ktorá má ďalšie zariadiť podľa povahy.“¹⁵ Uvedený paragraf bližšie nešpecifikoval ktorých prekážok sa má týkať. To v praxi znamenalo možnosť krajinského hajtmana využiť uvedené ustanovenie aj v prípade prekážky existujúceho manželského zväzku, ktorú upravoval § 62 ABGB. Už pred rokom 1918 bolo zaznamenaných cca. 14 prípadov,¹⁶ v ktorých bola odpustená prekážka existujúceho manželského zväzku a týmto osobám bolo dovolené uzavrieť nové

¹¹ Tamže, s. 23.

¹² OLECHOWSKI. The Controversy Surrounding Marriage Law in 20th Century Austria with a Special Emphasis on Constitutional Court Decisions Regarding the Dispensation Marriages. In *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 2017, roč. 10, s. 98.

¹³ KALB. Das Eherecht in der Republik Österreich 1918 – 1978. In *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 31.

¹⁴ O vzťahu Katolíckej cirkvi a kresťansko-sociálnej strany vypovedá najmä angažovanosť mnohých jej členov v katolíckej cirkvi alebo i v jej blízkych združeniach. V radoch kresťansko-sociálnych politikov boli aj katolícki kňazi, z ktorých najznámejší bol spolkový kancelár Ignaz Seipel.

¹⁵ § 83, zákon č. 946/1811 r. z. ABGB.

¹⁶ Všetky tieto prípady sa týkali prípadov, keď už zosobášená strana prešla aspoň predchádzajúcim odlúčením od stola a lôžka. OLECHOWSKI, The Controversy Surrounding Marriage Law in 20th Century Austria with a Special Emphasis on Constitutional Court Decisions Regarding the Dispensation Marriages. In *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 2017, roč. 10, s. 99.

manželstvo.¹⁷ Prax dišpenzovaných manželstiev sa rozšírila najmä po vzniku vládnej koalície Sociálno-demokratickej strany a Kresťansko-sociálnej strany v roku 1919. Výraznou postavou dišpenzovaných manželstiev sa stal vyššie spomínaný Albert Sever, ktorý bol v rokoch 1919 až 1920 krajinským hajtmanom Dolného Rakúska¹⁸ a podľa ktorého sa dišpenzované manželstvá začali ľudovo nazývať „Severove manželstvá“. Bolo to najmä z dôvodu veľkého množstva výnimiek, ktoré ako hajtman udelil.¹⁹ Do roku 1938 bolo takto uzavretých približne 50 000 manželstiev v celom Rakúsku.²⁰ Dišpenzované manželstvá ale vytvorili právny problém, keďže z právneho pohľadu porušovali zákaz polygamie. Rozhodnutia civilných súdov rušiacich dišpenzované manželstvá vyvolali ústavnú krízu.²¹

Praktiku dišpenzovania manželstiev výrazne obmedzilo prijatie konkordátu v roku 1933 a novej ústavy v roku 1934. Nová ústava výslovne hovorila o kresťanskej, nemeckej federácii, založenej na korporatívnych princípoch, a vyhlásila, že všetky zákony pochádzajú od Boha.²² Anšlus Rakúska a s ním spojený nástup vlády národných socialistov v marci 1938 viedol ku krátkodobému obnoveniu udeľovania dišpenzov. Ríšsky komisár pre zjednotenie Rakúska s Nemeckou ríšou Josef Bürckel zdôraznil, že národno-socialistická vláda nemá „žiadny dôvod byť prísnejšia v udeľovaní výnimiek ako predchádzajúca katolícka vláda.“²³ Obnovenie praxe udeľovania výnimiek bolo len dočasným riešením.

6. júna 1938 bol prijatý Zákon o zjednotení manželského a rozvodového práva v Rakúsku a zvyšku ríše.²⁴ Manželský zákon z roku 1938 znamenal modernizáciu a sekularizáciu manželského práva v Rakúsku, keďže odstránil náboženské požiadavky jednotlivých vierovyznaní a umožnil rozvod manželstva u katolíkov. § 46 a nasledujúce upravovali rozvodové dôvody, ktoré boli rozdelené na: (1) rozvod z viny (manželské previnenia)²⁵ a (2) rozvod z iných dôvodov.²⁶ Okrem zjavných pozitív uvedeného zákona, ako bolo odstránenie chaosu v rakúskom manželskom práve a zjednotenia právnej

¹⁷ Uvedenú prax spopularizoval prípad Franza Conrada von Hötzendorfa, náčelníka generálneho štábu Rakúsko-Uhorskej armády z roku 1915.

¹⁸ Do roku 1921 bola súčasťou Dolného Rakúska aj Viedeň.

¹⁹ Verfassungsgerichtshof. *Historic Case Law. Selected historic decisions and their social and political environment*. [online]. [cit. 2025-4-25]. Dostupné na internete: <[https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/geschichte/Rechtsprechung_im_Wandel_\(Zeitleiste\).en.html#:~:text=%E2%80%9CSever%20marriages%E2%80%9D%2C%20a%20term%20to%20be%20found%20in,to%20marriage%20by%20way%20of%20an%20administrative%20act](https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/geschichte/Rechtsprechung_im_Wandel_(Zeitleiste).en.html#:~:text=%E2%80%9CSever%20marriages%E2%80%9D%2C%20a%20term%20to%20be%20found%20in,to%20marriage%20by%20way%20of%20an%20administrative%20act)> [cit. 2025-04-10].

²⁰ OLECHOWSKI. The Controversy Surrounding Marriage Law in 20th Century Austria with a Special Emphasis on Constitutional Court Decisions Regarding the Dispensation Marriages. In *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 2017, roč. 10, s. 101.

²¹ Tamže, s. 107.

²² Nariadenie spolkovej vlády z 24. apríla 1934 o Ústave spolkového štátu Rakúsko.

B.G.Bl. 1934 I. č. 239. (V origináli: Verordnung der Bundesregierung vom 24. April 1934 über die Verfassung des Bundesstaates Österreich B.G.Bl. 1934 I. Nr. 239). Dostupné na internete: <<https://www.verfassungen.at/at34-38/index34.htm>> [cit. 2025-04-10].

²³ OLECHOWSKI. The Controversy Surrounding Marriage Law in 20th Century Austria with a Special Emphasis on Constitutional Court Decisions Regarding the Dispensation Marriages. In *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 2017, roč. 10, s. 112.

²⁴ Gesetz zur Vereinheitlichung des Rechts der Eheschließung und der Ehescheidung im Lande Österreich und im übrigen Reichsgebiet. Vom 6. Juli 1938. (Ehegesetz; EheG). Dostupné na internete: <https://www.jku.at/fileadmin/gruppen/142/Ehegesetz_1938.pdf> [cit. 2025-04-10].

²⁵ Išlo napríklad o cudzoložstvo, odmietnutie plnenia manželských povinností, iné manželské previnenia.

²⁶ Išlo napríklad o pohlavnú chorobu, duševnú poruchu alebo rozpad domácnosti.

terminológii, priniesol tento zákon ustanovenia rasového a eugenického charakteru v súlade ideológiou národného socializmu.²⁷

Na sklonku druhej svetovej vojny, 1.mája 1945, bol prijatý ústavný zákon o obnovení právneho poriadku v Rakúsku. § 1 ods. 1 rušil všetky ustanovenia právneho poriadku, ktoré by odporovali existencii slobodného a nezávislého Rakúska, zásadám skutočnej demokracie a ktoré by boli v rozpore s právnym cítením rakúskeho národa alebo obsahovali typické myšlienky národného socializmu.²⁸ § 1 ods. 2 ústavného zákona ustanovoval právomoc dočasnej vlády na určenie noriem ktoré mali byť v zmysle § 1 ods. 1 zrušené. K takémuto vyhláseniu v otázke rodinného a manželského práva prišlo 26. júna 1945.²⁹ Zákon z roku 1938 naďalej zostal v platnosti s viacerými zmenami. Odstránené boli najmä ustanovenia rasovo-biologického charakteru.³⁰

Konzervatívna právna úprava rozlúk ABGB dlhú dobu odolávala sekularizačným tendenciám. Politický konflikt medzi konzervatívnou časťou obyvateľstva zastúpenou kresťansko-sociálnou stranou a pokrokovejšími sociálnymi demokratmi vyvrcholil praxou dišpenzovaných manželstiev, ktoré odporovali princípu právnej istoty a do rakúskeho právneho poriadku vnášali chaos. Ďalším dôvodom pretrvávajúceho stavu bolo silné postavenie Katolíckej cirkvi, ktorá akúkoľvek právnu úpravu úplnej rozluky manželstva odmietala. Situáciu vyriešil až totalitný režim Tretej ríše, ktorý Manželským zákonom z roku 1938 sekularizoval právnu úpravu zavedením rozvodu, ktorý nebol podmienený konfesionálnou príslušnosťou a s viacerými zmenami zostal dodnes účinným predpisom na území Rakúska.

3.2 POĽSKO

V roku 1918 sa Poľsko znovuobjavilo na mape Európy. Dlhé obdobie neslobody sa premietlo aj do právnej úpravy. Poľský právny poriadok bol nejednotný a silno fragmentovaný. „Mozaiku“ poľského právneho systému tvorili najmä nemecké, ruské, rakúske a sčasti aj uhorské právne predpisy. Uvedené sa dá dobre dokumentovať aj na poľskom manželskom práve, ktoré v medzivojnovom období pozostávalo z viacerých právnych jurisdikcií.

a) BGB:³¹ Nemecký občiansky zákonník z roku 1896, bol účinný v západných poľských provinciách, bývalého nemeckého (pruského) záboru.³² Z pohľadu sekularizačných tendencií išlo o moderný právny predpis, ktorý neobsahoval ustanovenia náboženského charakteru. Rozvodové dôvody boli: (§1565) cudzoložstvo alebo trestný čin podľa § 171 a § 175 Trestného zákona, (§ 1566) úklady o život a zdravie manžela, (§ 1567) zlomyselné opustenie manžela, (§ 1568) rozvrat manželského zväzku na základe závažného porušenia povinností vyplývajúcich z manželstva alebo z nečestného či nemorálneho správania, (§ 1569) duševná choroba, ak jeden z manželov duševne ochorel, choroba trvala počas manželstva najmenej tri roky

²⁷ KALB. Das Eherecht in der Republik Österreich 1918 – 1978. In *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 36.

²⁸ Verfassungsgesetz vom 1. Mai 1945 über die Wiederherstellung des Rechtslebens in Österreich (Rechts-Überleitungsgesetz – R-ÜG.). (StGBI. 6/1945).

²⁹ Staatsgesetzblatt für die republik Österreich Jahrgang 1945 Ausgegeben am 28. Juni 1945.

³⁰ KALB. Das Eherecht in der Republik Österreich 1918 – 1978. In *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 38.

³¹ Zákon č. 2321/1896 r. z. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB).

³² STAWECKA-FIRLEJ. Małżeńskie prawo osobowe ustawodawstw porozbiorowych obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej w dwudziestolecu międzywojennym. In *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2013, roč. 315, č. 2, s. 76.

a dosiahla taký stupeň, že duševné spoločenstvo medzi manželmi zaniklo a akákoľvek vyhládka na obnovenie tohto spoločenstva bola vylúčená.

- b) Zákon o manželstve z 24. júna 1836: Účinný na území bývalého ruského panstva. Manželské právo malo prísne konfesijný charakter, keďže mohlo byť uzavreté len pred cirkvou podľa cirkevných pravidiel, čo priamo súviselo s vnímaním manželstva ako inštitútu náboženského, nie občianskeho charakteru.³³ Právna úprava rozluky bola založená na zásadách stanovených v náboženských predpisoch jednotlivých náboženských denominácií, na ktoré sa zákon odvolával.³⁴ Súdnu právomoc nad manželskými spormi vykonávali cirkevné súdy.³⁵
- c) ABGB: bol účinný v južných provinciách v bývalom rakúskom panstve. O právnej úprave rozluky v ABGB platí čo bolo uvedené vyššie.
- d) Zákonný článok XXXI. z roku 1894: keďže niektoré časti južného Poľska boli do roku 1918 súčasťou Uhorska, bol na týchto územiach³⁶ účinný zákonný článok XXXI. Uvedené sa nezmenilo ani napriek čiastočnej unifikácii rakúskeho a uhorského práva.³⁷ V praxi tak zostali v tejto oblasti platné oba právne predpisy, čo umožňovalo snúbencom výber právneho poriadku, podľa ktorého chceli uzavrieť manželstvo. Voľba právneho režimu znamenala uplatňovanie všetkých ustanovení danej právnej úpravy, teda spôsobu uzavretia manželstva, prekážky manželstva ako aj na prípustnosti manželskej rozluky.³⁸

Právny partikularizmus v oblasti osobného manželského práva sa počas obdobia druhej Poľskej republiky nepodarilo prekonať, a to napriek viacerým unifikačným snahám. Medzi najvýznamnejšie návrhy patrila návrh Karola Lutostańskiego, schválený kodifikačnou komisiou v roku 1929. Tento návrh vychádzal zo sekulárneho pohľadu na manželstvo, podľa ktorého by kanonické právo malo zostať len striktno vnútorným právom Katolíckej cirkvi, ktoré nemá žiadny vplyv na štátnu sféru.³⁹ Návrh manželského zákona, ktorý obsahoval možnosť rozvodu manželstva, nakoniec ale nebol prijatý. Hlavnými dôvodmi bol nesúhlas zo strany Katolíckej cirkvi, ktorá vydala vyhlásenie v ktorom návrh ostro kritizovala a zároveň vyzvala všetkých katolíkov, aby nasledovali hlas cirkvi.⁴⁰ V reakcii nato sa vo viacerých poľských mestách uskutočnili demonštrácie vyzývajúce vládu na stiahnutie návrhu zákona.

Práce na unifikácii sa vo väčšej miere obnovili až po druhej svetovej vojne, v diametrálne odlišných politických pomeroch v ktorých kľúčovú úlohu zohrávala

³³ FASTYN. Zawarcie małżeństwa mieszanego wyznaniowo według prawa małżeńskiego z 1836 roku. In *Czasopismo prawno-historyczne*, 2013, č. 65, s. 229.

³⁴ Najsilnejšie postavenie mali pravoslávna cirkev, rímskokatolícka cirkev evanjelická cirkev augsburského vyznania a reformovaná cirkev.

³⁵ ZAKRZEWSKI. Prawo małżeńskie w II Rzeczypospolitej – nieudane próby normalizacji. In *Kortowski Przegląd Prawniczy*, 2015, č. 2, s. 92.

³⁶ Išlo o územia Spišu a Oravy.

³⁷ Nariadením rady ministrov z 14. septembra 1922 o organizácii súdnictva na Spiši a Orave a rozšírení pôsobnosti niektorých zákonov a nariadení na túto oblasť sa unifikovali viaceré ustanovenia občianskeho a rodinného práva platného v tejto oblasti. Výnimkou bol práve osobné manželské právo. Dostupné na internete: Organizacja sądownictwa na Spiszu i Orawie i rozciągnięcie na ten obszar mocy obowiązującej niektórych ustaw i rozporządzeń. - Prawo.pl.

³⁸ STAWARSKA-RIPPEL. O przeszkodach do zawarcia małżeństwa w międzywojennej Polsce na przykładzie prawa węgierskiego obowiązującego na Spiszu i Orawie. In *Z dziejów Prawa*, 2020, č. 13, s. 244 – 245. Katolícka väčšina spoločnosti si volila rakúsky konzervatívny systém a nie moderný maďarský systém.

³⁹ ZAKRZEWSKI. Prawo małżeńskie w II Rzeczypospolitej – nieudane próby normalizacji. In *Kortowski Przegląd Prawniczy*, 2015, č. 2, s. 94.

⁴⁰ Tamže, s. 94.

komunistická strana. To vyústilo do prijatia dekrétu o manželskom práve z 25. septembra 1945,⁴¹ ktorý zjednotil a zároveň sekularizoval poľské manželské právo. Dôvody prijatia nachádzame v komentári k zákonu z roku 1946. Komentár odkazuje na nedostatočnú mieru regulácie inštitútu manželstva z pohľadu štátu, vzhľadom na to, že v predchádzajúcom období mali ustanovenia manželského práva silný náboženský charakter.⁴²

Inštitút rozvodu upravený v piatej kapitole dekrétu ponúkol široký diapazón rozvodových dôvodov vymenovaných v článku 24: (1) cudzoložstvo, (2) úklady o život a zdravie manžela alebo dieťaťa, (3) odmietnutie poskytovania prostriedkov na živobytie rodiny, (4) opustenie manželského bydliska bez vážneho dôvodu na dobu jedného roka alebo aj s vážnym dôvodom, ak sa nevrátil do jedného roka od zániku tohto dôvodu, (5) spáchanie hanebného trestného činu, (6) vedenie zhýralého alebo promiskuitného života, (7) vykonávanie nečestného povolania, (8) opilstvo alebo drogová závislosť, (9) pohlavná choroba, ktorá je nákazlivá alebo a nebezpečná pre druhého manžela alebo potomstvo, (10) duševná choroba v trvaní dlhšie ako jeden rok, (11) sexuálna impotencia bez ohľadu na čas jej vzniku, avšak len do 50 roku života.

Kodifikácia rodinného práva sa uskutočnila v roku 1950, zákonom č.34/1950 s názvom Rodinný kódex.⁴³ Tento právny predpis výrazným spôsobom zjednodušil rozvodovú právnu úpravu, keď namiesto 11 rozvodových dôvodov ustanovil jeden rozvodový dôvod, upravený v článku 29. Jediným dôvodom rozvodu, podľa novej právnej úpravy, mal byť úplný a trvalý rozvrat manželstva, ktorý nastal z dôležitých dôvodov.

Veľký právny partikularizmus a silný vplyv Katolíckej cirkvi boli hlavnými dôvodmi neunifikácie a nesekularizácie ustanovení o rozluke manželstva v medzivojnovom Poľsku. Niektoré právne predpisy (BGB a zákonný článok XXXI./1894) neprihliadali na vierovyznanie manželov a uznávali možnosť rozvodu/rozluky pre všetkých. Zatiaľ čo ABGB a najmä zákon o manželstve z 24. júna 1836 mali prísne konfesijný charakter. Najmä zákon o manželstve účinný na územiach bývalého ruského panstva možno vnímať ako najkonzervatívnejší zo všetkých uvedených predpisov účinných na území Poľska, keďže aj súdnu právomoc nad manželskými spormi vykonávali cirkevné súdy a súčasťou právneho poriadku boli ustanovenia jednotlivých denominácií. Uvedený stav sa podarilo zmeniť až po nástupe komunistickej strany k moci v roku 1945, ktorá zaviedla možnosť rozvodu bez ohľadu na cirkevnú príslušnosť. Následne Rodinný kódex z roku 1950 unifikoval rodinné právo do jedného predpisu a podstatne zjednodušil rozvodové dôvody.

3.3 MAĎARSKO

Maďarská právna úprava zostala bez výraznejších zmien. Zákonný článok XXXI. z roku 1894 sa ukázal ako veľmi moderný a pokrokový právny predpis, ktorý bol vo vzťahu k úplnej rozluke manželstva výraznejšie novelizovaný až v roku 1945, dekrétom č. 6800/1945 o doplnení a zmene článku 1894: XXXI. zákona o manželstve a súvisiacich procesných ustanovení.⁴⁴ Do zákona pribudli nové rozlukové dôvody, ktoré

⁴¹ Prawo małżeńskie: dekret z dnia 25 września 1945 r. ogłoszony 7 listopada 1945 r. (Dz. U.R.P. Nr 48/45 poz. 270) Obowiązujący od dnia 1 stycznia 1946.

⁴² BALON. *Prawo małżeńskie: dekret z dnia 25 września 1945 r. ogłoszony 7 listopada 1945 r.* (Dz. U.R.P. Nr 48/45 poz. 270) Obowiązujący od dnia 1 stycznia 1946. Kraków 1946, s. 5.

⁴³ Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. Kodeks rodzinny (Dz.U. z 1950 Nr 34, poz. 38).

⁴⁴ 6800/1945. ME rendelet a házassági jogról szóló 1894: XXXI. törvénycikk, valamint az ezzel kapcsolatos eljárás rendeltetések kiegészítése és módosítása tárgyában. Dostupné na internete: <https://jogkodex.hu/jsz/1945_6800_me_rendelet_5067079> [cit. 2025-04-10].

nepredpokladali zavinenie jedného z manželov, ako napríklad duševná choroba alebo súhlas manželov. Zákonný článok XXXI. bol nahradený v roku 1952 zákonom č. IV o manželstve, rodine a opatrovníctve.⁴⁵ Cieľom tohto právneho predpisu bola kodifikácia maďarského rodinného práva do jedného právneho predpisu, keďže úprava rodinnoprávných inštitútov, bola roztrúsená vo viacerých právnych predpisoch.⁴⁶ Zároveň mal odrážať socialistickú transformáciu spoločnosti a vplyv tejto transformácie na manželstvo a rodinný život. Rozvod manželstva upravoval § 18, podľa ktorého bolo možné rozviesť manželov z dôvodu úplného a nenapraviteľného rozpadu manželstva.

Sekularizácia rozlúk manželstva nebola v medzivojnovom Maďarsku pertraktovanou témou. Zákonný článok XXXI./1894 prijatý počas Rakúsko-Uhorska bol progresívnym právnym predpisom, ktorý minimálne na stredoeurópske pomery predbehol svoju dobu. O uvedenom svedčí aj malý počet novelizácií rozlukových dôvodov a skutočnosť, že zákonný článok bol nahradený novým právnym predpisom až po 57 rokoch účinnosti.

3.4 ČESKOSLOVENSKO

Recepčnou normou boli do právneho poriadku Československa, vo vzťahu k manželskému právu, recipované ustanovenia ABGB (účinné pre územie českých krajín) a zákonného článku XXXI. (účinné pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi). Na niekoľko mesiacov na našom území platili veľmi protichodné právne úpravy úplných rozlúk manželstva.⁴⁷ Situáciu sa čiastočne podarilo vyriešiť prijatím tzv. manželskej novely.⁴⁸ Vo vzťahu k ABGB predstavovala *lex specialis* a bola účinná v celom rozsahu, zatiaľ čo vo vzťahu k územiu Slovenska a Podkarpatskej Rusi boli účinné len § 1-12, § 25 a po novele z roku 1924 aj § 26. Najvýraznejšími zmenami bola sekularizácia a liberalizácia rozlúk manželstva v českých krajinách a taktiež zjednotenie právnej úpravy uzavretia manželstva. Manželská novela v porovnaní so zákonným článkom XXXI. priniesla dva nové rozlukové dôvody a to hlboký rozvrat manželstva (§ 13 písm. h) a neprekonateľný odpor (§ 13 písm. i), ostatné rozlukové dôvody poznal aj zákonný článok XXXI./1894.⁴⁹

Napriek tomu, že materiál rodinného práva bola súčasťou návrhu zákona všeobecného občianskeho zákonníka z roku 1931, do vládneho návrhu zákona z roku 1937 sa nedostala a bola z neho vypustená.⁵⁰ Uvedená skutočnosť sa stala terčom ostrej kritiky, keďže vo vtedajšom právnom myslení bolo rodinné právo tradične súčasťou občianskeho zákonníka, ďalším problémom bolo zachovanie „roztrieštenosti“ právnej úpravy vo viacerých právnych predpisoch.⁵¹

⁴⁵ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról. Dostupné na internete: <<https://njt.hu/jogszabaly/1952-4-00-00>> [cit. 2025-04-10].

⁴⁶ SZLADITS. *Az új családjogi törvény bemutatása és méltatása*. In Magyar tudományos akadémia társadalmi-történeti tudományok osztályának közleményei, 1953, roč. 3, č. 1-2, s. 11. Dostupné na: <<https://real.mtak.hu/183262/>> [cit. 2025-04-10].

⁴⁷ LANCZOVÁ. *Dejiny právnej úpravy rozvodov na území Slovenska*. Praha: Leges, 2018, s. 60.

⁴⁸ Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n. ze dne 22. května 1919, kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.

⁴⁹ K bližšímu porovnání jednotlivých ustanovení manželské novely a zákonného článku XXXI./1894 pozri LANCZOVÁ. *Dejiny právnej úpravy rozvodov na území Slovenska*. Praha: Leges, 2018, s. 65 – 66.

⁵⁰ LETKOVÁ – MARTINCOVÁ. Rodinné právo vo svetle kodifikácií počnúc 19. storočím do súčasnosti. In VOJÁČEK a kol. (ed.). *Část II. (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné*. Brno 2018, s. 48.

⁵¹ KOBER (ed.). *Osnova československého občanského zákoníku*. Praha 2021, s. 71.

K unifikácii a kodifikácii právnej úpravy manželstva prišlo až v roku 1949, prijatím zákona č. 265/1949 Zb. o rodinnom práve. Rozvod manželstva bol upravený v § 30-§ 32. Zákon značne zjednodušil predchádzajúcu obsiahlu právnu úpravu rozlukových dôvodov a jediným rozvodovým dôvodom sa stal hlboký a trvalý rozvrat manželstva z dôležitých dôvodov. Zaujímavou je skutočnosť, že uvedený zákon bol pripravovaný v spoločnej komisii s Poľskom na základe zmluvy o právnej pomoci. Preto bol zákon o rodinnom práve skoro totožný s poľským Rodinným kódexom z roku 1950, ktorý sme spomínali vyššie.⁵² Oba uznávali len jeden rozvodový dôvod, hlboký a trvalý rozvrat manželstva z dôležitých dôvodov. Dokonca sú si tieto ustanovenia príbuzné i v číslach paragrafov.

Na rozdiel od Poľska a Rakúska sa Československu podarilo dokončiť sekularizáciu manželstva začatú zákonným článkom XXXI/1894 (platného pre územie Slovenska a Podkarpatskej Rusi). Manželská novela z roku 1919, zaviedla možnosť úplnej rozluky manželstva bez ohľadu na vierovyznanie pre české krajiny. Mínusom medzivojnového obdobia zostáva absencia jednotnej unifikovanej právnej úpravy pre celé Československo. K unifikácii respektíve kodifikácii rodinného práva dochádza v roku 1949. Zákon o rodinnom práve podstatným spôsobom zjednodušil možnosť rozvodu a to zavedením jediného rozvodového dôvodu.

4 ZÁVER

Medzi prijatím prvého sekulárneho manželského predpisu, ktorým bol v strednej Európe nepochybne zákonný článok XXXI/1894, a posledného, ktorým bol dekrét o manželskom práve z roku 1945, uplynulo 51 rokov. Z tohto dôvodu môžeme konštatovať, že proces sekularizácie právnej úpravy rozluky v strednej Európe bol relatívne dlhým procesom a v každej krajine je spojený s osobitným právno-historickým vývojom.

Medzi najvýznamnejšie faktory, ovplyvňujúce proces prijímania sekulárnych právnych úprav, nepochybne patrí postavenie Katolíckej cirkvi v danom štáte. V krajinách so silným postavením Katolíckej cirkvi, príkladom ktorých boli Poľsko a Rakúsko, bol rozvod manželstva zavedený neskôr⁵³ a až začínajúcim totalitným režimom, ktorý dokázal potlačiť/ignorovať katolícku opozíciu v tejto otázke. V štátoch so slabším postavením Katolíckej cirkvi,⁵⁴ sa to podarilo skôr a v slobodnejšej atmosfére.

K ďalším spoločným znakom patrí široký diapazón rozlukových dôvodov, ktoré v tomto období zákony obsahovali. Ich formulácia bola veľmi kazuistická. Prísnu formuláciu rozlukových/rozvodových dôvodov možno vnímať ako kompromis medzi liberálnym a konzervatívnym pohľadom na inštitút manželstva. Úplné skončenie manželského zväzku bolo aj naďalej vnímané ako veľmi negatívny sociálny jav, ktorému treba čo najviac zabrániť.

Posledným zaujímavým a aspoň čiastočne spoločným znakom, je vlna kodifikácií po druhej svetovej vojne. Tá sa dotkla všetkých štátov, okrem Rakúska. Súviselo to s nástupom komunistických diktatúr v strednej Európe, ktoré po vzore Sovietskeho zväzu

⁵² Správa výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o právu rodinném. Národní shromáždění Republiky Československé 1948 – 1954, 37. schůze, část 2/10 ze dne 7. 12. 1949. In *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037002.htm>> [cit. 2025-04-10].

⁵³ Rakúsko v roku 1938, Poľsko v roku 1945.

⁵⁴ Samozrejme aj v nich mala Katolícka cirkev stále silné postavenie. Avšak v prípade Maďarska a aj českých krajín boli výraznejšie zastúpené aj iné náboženské denominácie a zároveň v nich bol katolicizmus silne spájaný s Rakúskom, ktoré politickí reprezentanti týchto štátov nevnímali najpozitívnejšie.

kodifikovali rodinné právo do jedného právneho predpisu. Predtým dlhý výpočet rozlukových/rozvodových dôvodov bol nahradený jedným dôvodom, ktorý bol v celku vágne formulovaný, ako hlboký rozvrat alebo rozpad manželstva.

ZOZNAM POUŽITÝCH PRAMEŇOV A LITERATÚRY

Právne predpisy

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.
 6800/1945. ME rendelet a házassági jogról szóló 1894: XXXI. törvénycikk, valamint az ezzel kapcsolatos eljárási rendelkezések kiegészítése és módosítása tárgyában.
 Zákon č. 946/1811 r. z. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) v znení zo dňa 1.1.1917.
 Zákon č. 2321/1896 r. z. Bürgerliches Gesetzbuch v znení z 18. augusta 1900.
 Ehegesetz – Gesetz zur Vereinheitlichung des Rechts der Eheschließung und der Ehescheidung im Lande Österreich und im übrigen Reichsgebiet. Vom 6. Juli 1938.
 Organizacja sądownictwa na Spiszu i Orawie i rozciągnięcie na ten obszar mocy obowiązującej niektórych ustaw i rozporządzeń.
 Prawo małżeńskie: dekret z dnia 25 września 1945 r. ogłoszony 7 listopada 1945 r.(Dz. U.R.P. Nr 48/45 poz. 270).
 Staatsgesetzblatt für die republik Österreich Jahrgang 1945 Ausgegeben am 28. Juni 1945. StGBI. 6/1945 – Verfassungsgesetz vom 1. Mai 1945 über die Wiederherstellung des Rechtslebens in Österreich (Rechts-Überleitungsgesetz – R-ÜG.).
 Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r.Kodeks rodzinny (Dz.U. z 1950 Nr 34, poz. 38).
 Verordnung der Bundesregierung vom 24. April 1934 über die Verfassung des Bundesstaates Österreich B.G.Bl. 1934 I. Nr. 239
 Zákon č. 320/1919 Sb. z. a n., kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství.
 Zákonný článok č. XXXI/1894 o manželskom práve (1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról).

Monografie, štúdie a články

BALON, Adam. *Prawo małżeńskie: dekret z dnia 25 września 1945 r. ogłoszony 7 listopada 1945 r.(Dz. U.R.P. Nr 48/45 poz. 270) Obowiązujący od dnia 1 stycznia 1946*. Kraków: Związek Zaw. Pracowników Wymiaru Sprawiedliwości Okręgu Apelacyjnego;skład główny Księgarnia Powszechna.
 FASTYN, Arkadiusz. Zawarcie małżeństwa mieszanego wyznaniowo według prawa małżeńskiego z 1836 roku. In *Czasopismo prawnohistoryczne*, 2013, č. 65, s. 229 – 247.
 Verfassungsgerichtshof. *Historic Case Law Selected historic decisions and their social and political environment*. [online]. Dostupné na internete: <[https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/geschichte/Rechtsprechung_im_Wandel_\(Zeitleiste\).en.html#:~:text=%E2%80%9CSever%20marriages%E2%80%9D%2C%20a%20term%20to%20be%20found%20in,to%20marriage%20by%20way%20of%20an%20administrative%20act](https://www.vfgh.gv.at/verfassungsgerichtshof/geschichte/Rechtsprechung_im_Wandel_(Zeitleiste).en.html#:~:text=%E2%80%9CSever%20marriages%E2%80%9D%2C%20a%20term%20to%20be%20found%20in,to%20marriage%20by%20way%20of%20an%20administrative%20act)> [cit. 2025-04-10].
 KALB, Herbert. Das Ehe recht in der Republik Österreich 1918–1978. In *Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, 2012, roč. 2, č. 1, s. 27 – 43. DOI: <https://doi.org/10.1553/brgoe2012-1s27>.

- LANCZOVÁ, Ingrid. *Dejiny právnej úpravy rozvodov na území Slovenska*. Praha: Leges, 2018. Teoretik. ISBN 978-80-7502-307-0.
- LETKOVÁ, Alexandra – MARTINCOVÁ, Lenka. Rodinné právo vo svetle kodifikácií počnúc 19. storočím do súčasnosti. In VOJÁČEK, Ladislav a kol. (ed.). *Dny práva 2017. Část II. (Re-)kodifikace úspěšné a neúspěšné*. Brno: Masarykova univerzita, 2018, s. 44 – 65.
- MALINIAKOVÁ, Erika. Zákon o manželskom práve a parlamentné rozpravy v Uhorsku v roku 1894. In *Forum Historiae*, 2015, roč. 9, č. 1, s. 92 – 109.
- OLECHOWSKI, Thomas. The Controversy Surrounding Marriage Law in 20th Century Austria with a Special Emphasis on Constitutional Court Decisions Regarding the 'Dispensation Marriages'. In *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, 2017, roč. 10, s. 97 – 116. DOI: <https://doi.org/10.4467/20844131KS.17.006.6796>.
- Správa výboru ústavně-právního k vládnímu návrhu zákona o právu rodinném. Národní shromáždění Republiky Československé 1948 – 1954, 37. schůze, část 2/10 ze dne 7. 12. 1949. In *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online]. Dostupné na internete: <<https://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/037schuz/s037002.htm>> [cit. 2025-04-10].
- POSPÍŠILOVÁ, Martina. Řízení o rozvod a rozluky manželství v letech 1918 až 1938 v Československu. In KRÁLIČKOVÁ, Zdeňka – KORNEL, Martin – JANOVEC, Michal (eds.). *COFOLA 2019. Část VI. Řízení ve věcech manželských a souvisejících*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 66 – 84. ISBN 978-80-210-9397-3.
- STAWARSKA-RIPPEL, Anna. O przeszkodach do zawarcia małżeństwa w międzywojennej Polsce na przykładzie prawa węgierskiego obowiązującego na Spiszu i Orawie. In *Z dziejów Prawa*, 2020, č. 13, s. 241 – 252. <https://doi.org/10.31261/ZDP.2020.20.18>.
- STAWECKA-FIRLEJ, Agnieszka. Małżeńskie prawo osobowe ustawodawstw porozbiorowych obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej w dwudziestoleciu międzywojennym. In *Acta Universitatis Wratislaviensis*, 2013, roč. 315, č. 2, s. 75 – 94.
- SZLADITS, Károly. Az új családjogi törvény bemutatása és méltatása. In *Magyar tudományos akadémia társadalmi-történeti tudományok osztályának közleményei*, 1953, roč. 3, č. 1-2, s. 11 – 20.
- GREGOR, Martin. Manželstvo. In ŠTEVČEK, Marek – GREGOR, Martin – MLKVÝ, Matej (eds.). *Lexikón dejín slovenskej súkromnoprávnej terminológie*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2023, s. 190 – 256. ISBN 978-80-223-5627-5.
- Krajinský snem. In *Národné noviny*, 1894, roč. 25, č. 25, s. 2. Dostupné na internete: <<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:641f24b0-a15c-11df-94cc-000bdb925259?page=uuid:37cd50c0-c7c4-11e8-bc37-005056827e51>> [cit. 2025-04-10].